

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПІДСЛІДНОСТІ ВІЙСЬКОВИХ ЗЛОЧИНІВ

Реформування правоохоронної системи України в напрямку забезпечення посилення безпеки держави та ефективності роботи органів правопорядку актуалізує потребу її переосмислення та організації діяльності органів досудового розслідування.

Державне бюро розслідувань (далі — Бюро) є новоутвореним національним органом досудового розслідування у результаті реформування правоохоронних органів та оптимізації системи центральних органів виконавчої влади. Відповідно до вимог Кримінального процесуального кодексу України мета його створення полягає у перейнятті від прокуратури тимчасово покладеної на неї конституційної функції розслідування злочинів, у тому числі — військових.

На цей час найбільше навантаження у територіальних органах Бюро приходить на структурні підрозділи з розслідування військових злочинів.

Слід зауважити, що велика кількість з них є злочини невеликої, середньої тяжкості та є такими, що не потребують фахового рівня слідчих Бюро.

У зв'язку з викладеним на сьогодні набуває актуальності питання створення військової поліції. Український історик В. О. Шамрай зазначав, що до закінчення перехідного періоду необхідно створити відповідний орган — військову міліцію, який би здійснював нагляд за законністю у військових формуваннях (Шамрай В. О. Державне управління військовими формуваннями воєнної організації: стан та тенденції розвитку в сучасній Україні: автореф. дис. ... докт. наук з держ. управл. К., 1999. 38 с.). Інший науковець В. Ю. Щербатих також відмічав необхідність створення міжвідомчого державного правоохоронного органу — військової поліції України, який би здійснював нагляд за законністю у військових формуваннях (Щербатих В. Ю. Створення військової поліції — необхідна умова реформування системи правоохоронних органів // Вісник Університету внутрішніх справ. 2000. № 11. С. 91–94).

Протягом останніх років науковці підходять до цієї ідеї більш комплексно. На думку вченого М. С. Туркота потребує вирішення питання щодо відновлення діяльності військових судів та *створення на базі Військової служби правопорядку у Збройних Силах України військової поліції*. Зазначений орган бажано відокремити від Міністерства оборони України, а його очільник не повинен підпорядко-

уватися ні керівникові цього міністерства, ані жодному керівнику іншого військового формування. Компетенція військової поліції має розповсюджуватися на всі без виключення військові формування в Україні (Туркот М. С. Проблемні законодавчого забезпечення складових воєнної безпеки України // Законодавство у сфері воєнної безпеки: виклики, проблеми, шляхи удосконалення / вступне слово Голови Верховної Ради України Парубія А. В. К. : Інститут законодавства Верховної Ради України, 2016. с. 240–245.). О. Котляренко пропонується створення цілісної системи військової юстиції, яка включатиме органи: військової прокуратури; *військової поліції (сформованої на базі Військової служби правопорядку)*, що здійснюватиме досудове розслідування злочинів проти встановленого порядку несення *військової служби (військових злочинів)*, з поширенням її повноважень на всі військові формування, а також у межах наданих повноважень проводитиме оперативно-розшукові заходи з метою попередження, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень, віднесених законом до її підслідності; військових судів (Котляренко О. Перспективи формування військової поліції як складової системи військової юстиції в Україні // Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2016. № 1. С. 56–64. URL: <http://www.chasopysnapu.gov.ua/chasopys/ua/pdf/9–2016/kotlarenko.pdf>).

Завдання щодо створення в нашій державі військової поліції в різних проявах відображено в законодавстві. Стратегія національної безпеки України, затверджена Указом Президента України від 26 травня 2015 року № 287, передбачає, що створення військової поліції є одним із напрямів реформування Збройних Сил України. Більш докладно згадана мета та шляхи її досягнення визначаються Стратегічним оборонним бюлетенем України, що схвалено Указом Президента України від 6 червня 2016 року № 240. У ньому закріплена оперативна ціль 3.7 щодо реформування Військової служби правопорядку у Збройних Силах України (далі — Служба правопорядку) у Військову поліцію, з наданням їй права здійснювати досудове розслідування військових злочинів та права ведення оперативно-розшукової діяльності. Програмою діяльності Кабінету Міністрів України, що затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2016 року № 294 та схвалена постановою Верховної Ради України від 14 квітня 2016 року № 1099-VIII, у розділі VI «Реконструкція системи органів правопорядку» передбачено утворення військової поліції для запобігання, виявлення, досудового розслідування кримінальних правопорушень, вчинених військовослужбовцями (Котляренко О. П. Зарубіжний досвід діяльності військової поліції та передумови її запровадження в Україні // Адміністративне право і процес. 2016. № 3(17). С. 95–104. URL: <http://applaw.knu.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/3–17–2016>).

Діяльність у цьому напрямі щодо надання Військовій службі правопорядку повноважень на здійснення досудового розслідування та проведення оперативно-розшукової діяльності передбачали проекти законів № 2804, № 2047а від 12.05.2015, № 2048а від 09.06.2015, які, однак, було відхилено.

За результатами опрацювання проекту Закону України «Про військову поліцію» (далі — проект Закону), розробленого Міністерством оборони України у 2017 році, встановлено ряд неузгодженостей, що потребують врахування його авторами.

Доцільно зазначити, що відповідно до ст. 1 проекту Закону Військову поліцію віднесено до правоохоронного органу, що входить до системи Міністерства оборони України. Разом із тим, згідно зі ст.ст. 1, 3 Закону України «Про Збройні Сили України» від 06.12.1991 № 1934-XII Міністерство оборони України є не правоохоронним, а центральним органом виконавчої влади і військового управління, у підпорядкуванні якого перебувають Збройні Сили України, основним конституційним завданням якого є оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності.

Таким чином, ураховуючи правоохоронну конструкцію державних органів України, Військова поліція не може бути підрозділом вказаного військового формування, оскільки відповідно до ст. 6 проекту Закону вона підпорядковуватиметься Міністру оборони України, який здійснюватиме її загальне керівництво, що впливатиме на об'єктивне виконання покладених на неї функцій.

Аналогічною є позиція Конституційного суду України, викладена в рішенні від 24.04.2018 у справі № 1–22/2018 (762/17) за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини шостої статті 216 Кримінального процесуального кодексу України (стосовно створення слідчих органів у системі Державної кримінально-виконавчої служби України), відповідно до якої *зазначену норму кримінального процесуального закону визнано неконституційною, оскільки органи досудового розслідування Державної кримінально-виконавчої служби України інституційно належали до пенітенціарної системи* (Рішення Конституційного суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини шостої статті 216 Кримінального процесуального кодексу України від 24.04.2018 № 3-р/2018 (справа № 1–22/2018 (762/17)). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710–18>).

Окрім того, ст. 1 проекту Закону передбачає здійснення правоохоронної діяльності не лише в межах Міністерства оборони України, а й серед військовослужбовців Служби безпеки України, Управління

державної охорони України, Державної прикордонної служби України, Національної гвардії України, Державної спеціальної служби транспорту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України.

У той же час, відповідно до підпункту 6 пункту 3.3 Прикінцевих та перехідних положень проекту Закону передбачається досудове розслідування слідчими Військової поліції «злочинів проти встановленого порядку несення військової служби (військових злочинів), учинених військовослужбовцями Збройних Сил України, військовозобов'язаними під час проходження навчальних (або перевірочних) та спеціальних зборів і резервістів під час проходження підготовки та зборів у Збройних Силах України, крім злочинів, учинених військовослужбовцями, які мають військове звання або займають військові посади вищого офіцерського складу Збройних Сил України, злочинів, передбачених статтею 422 Кримінального кодексу України, та крім злочинів, учинених особами, зазначеними в пункті 1 частини четвертої та частини п'ятої цієї статті, розслідування яких віднесено до підслідності інших органів досудового розслідування». Вказана норма проекту Закону є суперечливою та не кореспондується з положеннями ст. 216 Кримінального процесуального кодексу України в частині визначення підслідності злочинів за Бюро.

На сьогодні інститут Військової поліції успішно функціонує в понад 40 країнах світу, у тому числі в США, Великобританії, Франції, Італії, Японії, Німеччині, Ізраїлі, Польщі, Данії, Туреччині, Канаді, Грузії, Азербайджані, Казахстані, Латвії та Литві. Незважаючи на схожість завдань і функцій військової поліції в зарубіжних країнах, її організація та принципи діяльності, тим не менше, мають національні особливості (Котляренко О. П. Зарубіжний досвід діяльності військової поліції та передумови її запровадження в Україні // Адміністративне право і процес. 2016. № 3(17). С. 95–104. URL: <http://aprlaw.knu.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/3-17-2016>).

Ураховуючи зазначене, а також фактичне збільшення навантаження на слідчі підрозділи Бюро, концепція створення Військової поліції у цілому є доцільною, однак виключно як самостійного центрального органу виконавчої влади, з повноваженнями проведення дізнання — розслідування кримінальних проступків та злочинів невеликої тяжкості. Зазначений підхід, серед іншого, має сприяти покращенню ефективності здійснення слідчими підрозділами Бюро правоохоронної діяльності з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування інших злочинів, віднесених законодавством до його компетенції.

При цьому, питання щодо можливості проведення Військовою поліцією негласних слідчих (розшукових) дій потребує додаткового опрацювання, за результатом прийняття закону України про кримінальні проступки.

Баганець О. В.

заслужений юрист України, державний радник юстиції 2 класу,
кандидат юридичних наук, адвокат, правозахисник,
заступник Генерального прокурора у 2000–2002, 2005–2006 та 2014–2015 рр.,
віце-президент Світового Конгресу українських юристів,
член Науково-консультативної ради при Державному бюро розслідувань України,
член редакційної колегії загальнонаціональної правової газети
«Юридичний вісник України»

ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

Аналіз протягом останніх майже 5 років так званих «перетворень» в правоохоронних органах нашої держави дозволяє дійти до зовсім невтішного висновку про те, що будь-яких змін на краще в цій сфері не відбулося. Навпаки, нав'язані із-за меж нашої країни, так звані, «реформи», в першу чергу, під виглядом впровадження так званих «європейських стандартів», повністю зруйнували правоохоронну систему України як таку, а самі правоохоронні органи (як старі, так і нові) перетворились на безпорадні структури, які існують самі по собі, без відповідної взаємодії між собою, а головне — без будь-якого контролю за їх діяльністю, у зв'язку з чим, в частині виконання покладених на них функцій держави по захисту конституційних прав і свобод громадян, забезпеченню принципу верховенства права панує відвертий хаос.

Про недоліки та навіть відверту шкоду від проведених в Україні так званих «реформ» правоохоронних органів свідчить і той факт, що протягом передбачених КПК України 5 років (до 20.11.2017 р.) нинішньою владою так і не було створено Державне бюро розслідувань. Більш того, наші законодавці навіть не спромоглися своєчасно передбачити і внести зміни до Перехідних положень до КПК, щоб продовжити, в разі не запуску ДБР до вказаної дати, повноваження слідчих прокуратури по розслідуванню злочинів даної категорії.

Це, в свою чергу, фактично заблокувало майже на цілий рік діяльність держави по розслідуванню злочинів, які підслідні ДБР, і породило цілий ряд грубих порушень норм КПК, з усіма негативними наслідками цього.